30/01/2020

30 Ιανουαρίου 1923: Η συνθήκη του “ξεριζωμού”

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

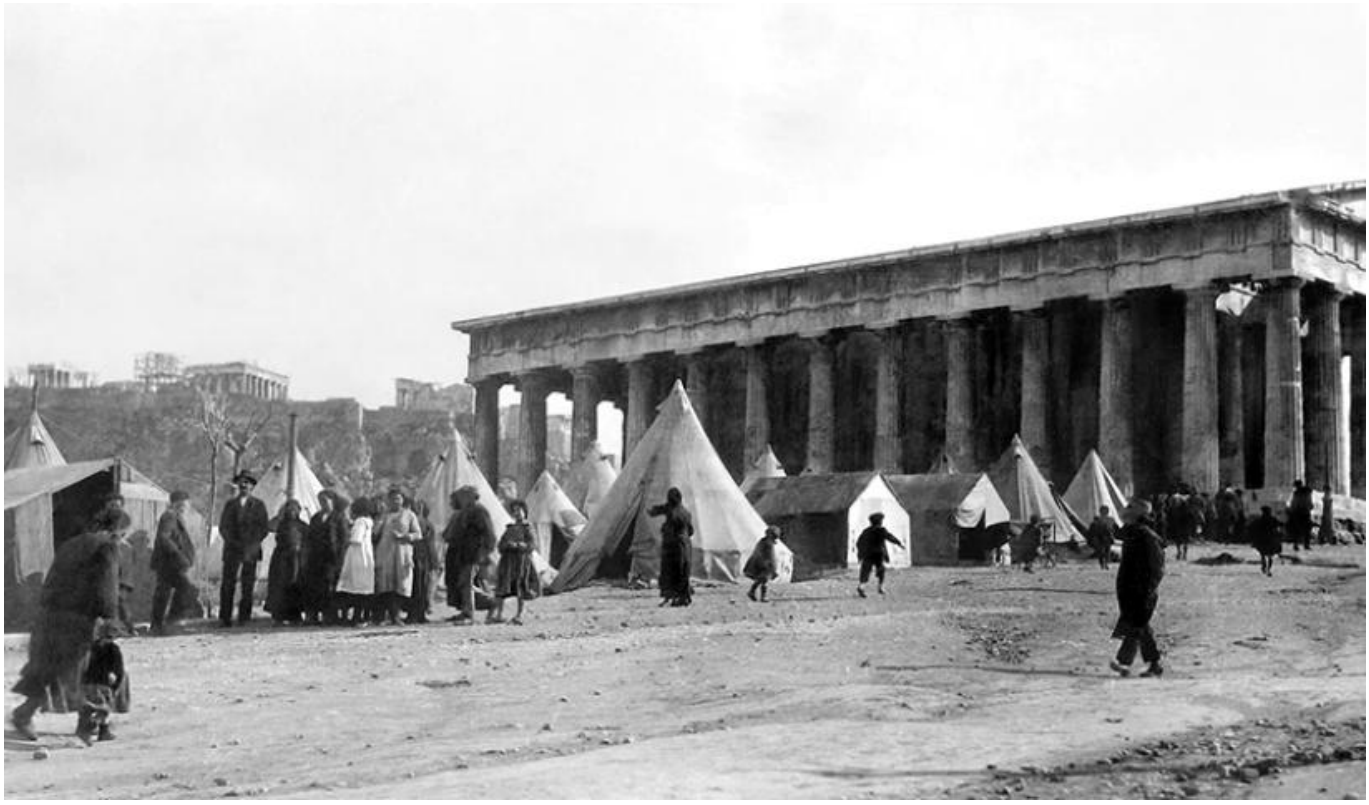

Στις 30 Ιανουαρίου 1923 υπογράφηκε στη Λοζάνη το πρώτο μέρος της ομώνυμης Συνθήκης η οποία αποτέλεσε την κατάληξη της μεγαλύτερης καταστροφής που υπέστη η Ελλάδα.

Με τη Συνθήκη αυτή αποφασίστηκε η υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών ανάμεσα σε Τουρκία και Ελλάδα, με την εξαίρεση των Ελλήνων που ήταν εγκατεστημένοι στην Κωνσταντινούπολη και των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης.

Η μαζική άφιξη των προσφύγων δημιούργησε ανυπέρβλητες, σχεδόν, δυσκολίες στο ελληνικό κράτος. Περίπου 1.200.000 Έλληνες του Πόντου, της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης ήρθαν στην Ελλάδα λίγο μετά την Καταστροφή, και ακολούθησαν περίπου 250.000 μέχρι το 1924, στο πλαίσιο της εφαρμογής της Σύμβασης που αφορούσε την ανταλλαγή των πληθυσμών.

Η ανταλλαγή των πληθυσμών αποτέλεσε το πιο λεπτό ζήτημα από όσα συζητήθηκαν στη Λοζάνη. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος (επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας) διαφώνησε στην αρχή με την πρόταση της κεμαλικής

αντιπροσωπείας για την ανταλλαγή, γιατί πίστευε ότι ο εκπατρισμός της ελληνικής μειονότητας της Κωνσταντινούπολης θα αποτελούσε βαρύ πλήγμα για το μέλλον του Ελληνισμού.

Στις συνεδριάσεις της Επιτροπής πήρε μέρος και ο εκπρόσωπος της Κοινωνίας των Εθνών για τους πρόσφυγες δρ Νάνσεν, στον οποίο αποδόθηκε η πρόταση για την υποχρεωτική ανταλλαγή, αλλά τα πράγματα δεν είναι έτσι. Η ιδέα αποτελούσε τουρκική πρόταση και εμμονή.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε όταν οι Τούρκοι έθεσαν θέμα απομάκρυνσης του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Με τη μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων αποσοβήθηκε η ρήξη και αποφασίστηκε η παραμονή του Πατριαρχείου, το οποίο θα είχε μόνο θρησκευτικά καθήκοντα.

Η επίσημη αποδοχή της υποχρεωτικής ανταλλαγής των πληθυσμών δημιούργησε στην Ελλάδα κύμα διαμαρτυριών. Παρά τις διαμαρτυρίες αυτές, όμως, η λύση που δέχτηκε ο Βενιζέλος στη Λοζάνη δεν ήταν μόνο η καλύτερη δυνατή σε σχέση με το τετελεσμένο γεγονός της Μικρασιατικής Καταστροφής, αλλά και η μόνη που μπορούσε να εξασφαλίσει, με την αναχώρηση των μουσουλμάνων κατοίκων της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της Κρήτης, τη δυνατότητα αποκατάστασης των προσφύγων και εθνικής ομογενοποίησης του βορειοελλαδικού χώρου.

Το πλαίσιο της συνδιάσκεψης

Η Συνδιάσκεψη άρχισε το κυρίως έργο της στις 21 Νοεμβρίου 1922 (με το νέο ημερολόγιο) με την ψήφιση του κανονισμού και της διαδικασίας των εργασιών της.

Ορίστηκαν τρεις επιτροπές: η Πολιτική και Εδαφική, η Επιτροπή για όλα τα θέματα που είχαν σχέση με το θεσμό των διομολογήσεων και η Οικονομική Επιτροπή.

Κάθε θέμα το συζητούσαν οι επιτροπές ως το σημείο εκείνο που ήταν δυνατό να επιτευχθεί ο μεγαλύτερος βαθμός συμφωνίας, και προσδιορίστηκε από τις δυνάμεις της Αντάντ (Entente) το χρονικό στάδιο στο οποίο έπρεπε να υπάρξει κατάληξη.
Επελέγη το τέλος Ιανουαρίου του 1923. Οι Σύμμαχοι θα παρουσίαζαν στον Ισμέτ Ινονού (τον επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας) τους γενικούς όρους της ειρήνης, όπως κατά την κρίση τους είχαν διαμορφωθεί κατά τις έως τότε διαπραγματεύσεις, με το αίτημα ή να τους αποδεχτεί ή να τους απορρίψει.

Η ανταλλαγή των πληθυσμών συμφωνήθηκε στο χρονικό στάδιο που προαναφέρθηκε και η σχετική συμφωνία υπογράφηκε στις 30 Ιανουαρίου. Οι περισσότερες όμως συμφωνίες υπογράφηκαν στις 24 Ιουλίου 1923.

Η Συνθήκη της Λοζάνης είναι ένα σύνολο συμφωνιών που ρυθμίζουν ευρύτερα ζητήματα που δεν έχουν σχέση μόνο με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Οι ομαδικές μετακινήσεις μειονοτικών πληθυσμών δεν ήταν καινούριο φαινόμενο στα Βαλκάνια. Είχαν όμως μια διαφορά με την περίπτωση της Λοζάνης – δεν ήταν υποχρεωτικές.

Ανθρώπινα ράκη

Οι Έλληνες του εσωτερικού της Μικράς Ασίας ήταν τα πρώτα θύματα της Ανταλλαγής. Μακριές ουρές από ανθρώπινα ράκη σε ένα ταξίδι οκτακοσίων περίπου χιλιομέτρων από τα μετόπισθεν των Τούρκων εθνικιστών ως τα παράλια. Παρόλο που οι περισσότεροι από αυτούς ζούσαν σε περιοχές οι οποίες απείχαν πολλές εβδομάδες δρόμο από τη ζώνη των πολεμικών επιχειρήσεων, είναι ευνόητο ότι οι Τούρκοι εθνικιστές δεν χαίρονταν καθόλου νιώθοντας στα νώτα τους τους μακρινούς συγγενείς των Ελλήνων εχθρών τους.

Έτσι, λοιπόν, το διάστημα 1920-1921 το κύμα των προσφύγων προχωρούσε αδιάκοπα ανάμεσα στα χιονισμένα βουνά και τις κατακαμένες έρημες πεδιάδες της Μικράς Ασίας, αφήνοντας πίσω του αναρίθμητους νεκρούς.

Όπως πολύ εύστοχα γράφει σε σχετικό αφιέρωμά του το National Geographic, «για περισσότερο από δύο χιλιάδες χρόνια στα βάθη της Μικράς Ασίας ανατράφηκαν πολλοί απόγονοι των ανήσυχων εκείνων πνευμάτων που είχαν ακολουθήσει τον Μέγα Αλέξανδρο στις εκστρατείες του στην Ασία. Χίλια χρόνια ακόμα νωρίτερα οι ακτές της είχαν εξελληνιστεί από τους πρωτοελλαδίτες που εγκατέλειπαν βιαστικά τη γενέθλια γη τους μετά την κάθοδο των Δωριέων.

»Διωγμένοι τώρα από τις αγροικίες τους με τις κληματαριές και από τα παραπήγματα των παζαριών τους, συνωθούνταν μισόγυμνοι στις αγορές των παραλίων, σαν ναυαγοί που καλούσαν απεγνωσμένα οποιοδήποτε περαστικό πλεούμενο για να τους σώσει από τα διογκούμενα κύματα της προσφυγιάς».

Έτσι, οι πρώτοι 100.000 πρόσφυγες του μεγαλύτερου μεταναστευτικού κύματος της ανθρώπινης ιστορίας πέρασαν σιγά-σιγά στην Ελλάδα.

Ο Πόντος και η Θράκη

Από διάφορα σημεία της ποντιακής ενδοχώρας, μέχρι και σε 800 χλμ. απόσταση από τα παράλια, χωρικοί και κάτοικοι των πόλεων μαζεύονταν και με τις πλάτες κυρτές από το βάρος των σκεπασμάτων και των μωρών τους έριχναν μια τελευταία ματιά στο σπίτι και στ’ αμπέλι τους και ξεκινούσαν να διασχίσουν την παγωμένη πεδιάδα.

Τον Ιανουάριο του 1923 80.000 πρόσφυγες, το ένα δέκατο δηλαδή του τέταρτου αλλά πιο ορμητικού κύματος της μεγάλης αυτής προσφυγιάς, έφτασαν στην Ελλάδα. Η χώρα υπέφερε από την ατελείωτη εισροή προσφύγων, που στο τέλος έγινε τόσο δυσβάστακτη ώστε η Αθήνα αναγκάστηκε να κλείσει επισήμως τις

πύλες της, διαμαρτυρόμενη για τις συνεχιζόμενες «απελάσεις».

Εναλλακτική λύση ήταν, όπως φάνηκε, οι αχρηστευμένοι στρατώνες και οι στάβλοι γύρω από την Κωνσταντινούπολη: Μια μεγάλη «χωματερή» για να στοιβαχτεί το πλήθος των 100.000 Ελλήνων της Ανατολίας, όπου η θνησιμότητα ξεπερνούσε τις 300 ψυχές την ημέρα.

Επρόκειτο για μια μικρή χώρα, με όχι σπουδαίο φυσικό πλούτο, που είχε μόλις βγει από μια δεκαετία επιστρατεύσεων και πολέμων με αποκορύφωμα την πρόσφατη ήττα, μόνο και μόνο για να ξαναβυθιστεί σ’ ένα ακόμη τεράστιο πρόβλημα: το προσφυγικό. Η Ελλάδα υποδέχτηκε 1.250.000 πρόσφυγες σε διάστημα ενός μόνο έτους από την καταστροφή της Σμύρνης.

Αυτή η κατά 25% αύξηση του πληθυσμού της σήμαινε ότι σε κάθε τέσσερις κατοίκους αναλογούσε τώρα άλλος ένας, άπορος, άστεγος και δυστυχισμένος πρόσφυγας.

Το χειμώνα του 1924 τα παλιρροϊκά κύματα των προσφύγων, που κράτησαν δύο χρόνια, κόπασαν. Τώρα μπορούσες να περπατήσεις στις ακτές της Εγγύς Ανατολής σαν ύστερα από μεγάλη καταιγίδα και να παρατηρήσεις τις αλλαγές που είχαν επέλθει.

Στη Θεσσαλονίκη η προκυμαία ήταν γεμάτη δεμένα στη σειρά καλοφτιαγμένα τουρκικά σκαριά, που θα μετέφεραν τους τελευταίους επιβάτες της Ανταλλαγής.

Πηγή: pontos-news.gr/Παντελής Σαββίδης